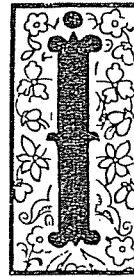

Tarih

İslâm Medeniyetinde
İlim Hayatı

M. Zekâi KONRAPA

(İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
Öğretim Üyesi)

İSLÂM, adâlete ve bilgiye dayanan bir dindir. Allahın insanlara ilk emri «Oku» emri oldu.

Kur'an âyetlerinin tefsiri ile uğraşan âlimler (müfessirler), Kur'an-ı Kerimin «alak» adını taşıyan sûresinde :

— «Rabbinin adı ile oku!» âyeti üzerine dikkati çekmişlerdir. Bu âyette, bilginin taḥakküm üstünlüğü değil, hidâyet (doğru yolu göstermek) üstünlüğü olmasına, zulüm vasıtası değil «irşad»

vasıtası bulunmasına işaret olduğunu açıklamışlardır.

Casiye sûresinin 13 üncü âyetinde :

— «Allah, göklerde ve yerde ne varsa her şeyi kendi tarafından insanlara müsahhar kılmıştır, râm etmiştir. Şüphe yok ki bunda, iyi düşünecek bir kavim için kat'î âyetler, delâletler, ibretler var...» denilmektedir.

Hucurât sûresinin 13 üncü âyetinde de :

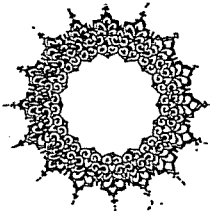
— «Ey nas! Sizi bir erkekle bir dişiden yaratık. Birbirinizi tanıyasınız diye sizi kabîlelere, sülâlelere ayırdık» denilmek sureti ile insanların bir ana ile babadan türemiş bulunduğu anlaşılmaktadır.

Müslümanlar, birbirlerinin din kardeşidir, eşittir. Fakat âlim ile câhil bir değildir. Kur'an-ı Kerimde :

— «Hiç, bilenlerle bilmeyenler müsâvi olur mu?» (Zümer sûresi, âyet 9) «Afv'e sarıl, iyiliği buyur, câhillerden yüz çevir!» (Âl-i İmrân, âyet: 198) deniliyor.

— «Allah sizlere emânetleri (devlet işlerini) ehline vermenizi, insanlar arasında hükmederken adâletle hükmetmenizi emreder.» (Nisâ sûresi, âyet: 56, 57)

— «Adâlet ediniz! Adâlet takvaya pek yakındır.» (Mâide sû-

resi, âyet: 9) buyurulmaktadır.

Resûl-ü Ekrem efendimiz de :

— «İlim öğrenilmesi, erkek ve kadın her müslümana farzdır (mecbûrdir) demiş, «Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz!» «Hikmet (ilim ve kültür) müslümanın kaybolmuş malıdır. Onu, nerede bulsa alır.», «Âlimler, peygamberlerin varisleridir.» buyurmuştur. Bu sebepten İslâm âlemine girerek müslümanlığı kabul etmiş bulunan her kavim, her millet Allahın emirlerine ve peygamberin sözlerine ayak uydurarak bilgiye dört elle sarılmışlar, devlet teşkilâtını da ona göre ayarlamışlardır.

İslâm tarihinde, Endülüs Emevîleri zamanında, müslümanlar arasında «okuma yazma» bilenlerin sayısı «yüzde doksanı» geçiyordu.

Onaltıncı yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğunda, memleketimizi dolayan batılı seyyahlar; Anadolu'da hatta Türkiyenin hiç bir yerinde «Mektebi» bulunmayan hiç bir köye, hatta hiç bir mahalleye rastlamadıklarını bildirmişler, bu hakikati Seyahatnâmelerinde bile yazmışlardı. (Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Târîhi, c: 2)

İSLÂMÎ BİLGİLER :

«İslâm Medeniyeti» mecmuamızın 3. sayısında da işaret ettiğimiz gibi, büyük İslâm bilgileri, bütün bilgileri iki kümede toplamışlardır: İslâmî bilgiler (Ulûm-u İslâmiyye) - Dışardan gelenler (Ulûm-u dahile).

İslâmî bilgiler ikiye ayrılır: Âli veya Şer'î ilimler, âlet ilimleri. Âli (şer'î) ilimler üçe bölünür: Kur'an ilmi, Hadis ilmi, Fıkıh ilmi.

1) KUR'AN İLMİ :

Kur'an-ı Kerim; İslâm dininin anayasasıdır. Müslümanların Hazret-i Allah tarafından gönderilen emirlerin ve yasakların toplu bulunduğu ilâhî bir temel kitâbdır. Resûl-ü Ekreme toptan değil, âyet âyet, sûre sûre indirildi. Mekke ve Medîne hayatları esnâsında (610-632) (22 yıl, 2 ay, 22 gün) de tamamlandı.

Kur'an-ı Kerimde: 114 sûre (Zemahşerîye göre) 6666 âyet vardır. Bu âyetler, insanların ihtiyaçlarına göre zaman zaman geldikçe, Resûl-ü Ekrem tarafından «Vahy» kâtiplerine yazdırılır, birer sûretleri de saklanırdı. Aynı zamanda ashâp tarafından öğrenilir, hâfizlar ezber

ederlerdi. Ancak Peygamberimiz zamanında, Kur'an âyetlerini bir cild içinde toplamak mümkün olmadı. Çünkü; Hazret-i Peygamberimiz, en son âyetin gelişinden 81 gün sonra, vefât etmişti. (1 Rebi'ü-l Evvel 11 — 27 Mayıs 632) Peygamberimizin vefatından sonra, ilk büyük Halife Hazret-i Ebubekr (632-634) bütün âyetleri topladı, bir mushafda birleştirdi. Bu işi vahy kâtiplerinden Medinelî Zeyd ibni Sâbit (V. 45/665) in başkanlığında bir komisyona yaptırdı. Bu komisyon, vahy kâtipleri tarafından yazılmış olan Kur'an âyetlerini ele aldı. Her bir âyet için iki şahid dinlendi. Şâhidler, bu âyetlerin, peygamberimizin gözü önünde yazıldığına şahidlik etmişlerdi.

3. Halife Hazret-i Osman (644-656) zamanında da ikinci bir komisyon daha toplandı. İlk nüsha esas olarak ele alındı. Kur'an nüshaları çoğaltıldı ve her tarafa yayıldı. Çoğaltılan nüshalar beş veya yedi idi. Bir tânesi; Medîne'de bırakıldı. Diğerleri Yemen'e, Mekke'ye, Bahreyn'e, Basra'ya, Küfe'ye ve Suriye'ye gönderildi.

Bu yüzden Hazret-i Ebu Bekr'e «Câmi'ü-l Kur'an» (Kur'anı toplayan), Hazret-i Osman'a da «Nâşir-ül Kur'an» (Kur'anı yayan) denildi.

Kur'an-ı Kerim, Resûl-ü Ekrem zamanında nasıl yazılmışsa, her asırda, yüzbinlerce hâfiz tarafından ezberlenmek sûretiyle hatasızca zamanımıza kadar öylece gelmiştir. İbâdetde «Arabece» olarak okunması mecburi ve zaruri olan Kur'an-ı Kerim, manasının halka gizli kalması için hemen her asırda yüzlerce defa Türkçemize çevrilmiş bulunduğu gibi yeryüzünde bulunan hemen bütün dillere de tercüme edilmiş ve tefsirleri de yapılmıştır. Ancak, Kur'an tercümeleri «Kur'an» değildir. «Allah sözü» olan Kur'an-ı Kerim, «Arabece» olarak peygamberimize inen «Metn-in adır. Çünkü hiç bir Arab şâiri, Kur'anın en kısa süresinin veya âyetinin bile benzerini ortaya koyamamış, bütün Arap edip ve şâirleri Kur'anın bu fesahat ve belâgati karşısında âciz kalmışlardı. Halbuki, Kur'an-ı Kerim peygamberimize vahy olduğu sıralarda «Arab dili» fesahat ve belâgatin yüksek şahikasına ulaşmış bulunuyordu. (Ömer Rıza Doğru, Kur'an Nedir?) Kur'an tercümeleri, ancak o tercüme yapıyanın kendi anlamı, kendi anlayışıdır. Kur'an-ı Kerimin Arapça metni ise müslümanlığın en büyük mücizesidir.

Kur'an ilmi ikiye ayrılmaktadır: Kırâat İlmî, Tefsir İlmî.

Kur'an kırâati: Kırâat ilmini ilk olarak ortaya koyan, Ebû Übeyd El-Kâsım (v. 224/838) dir. Tefsir ilmi de ilk defa yazılı olarak, Mekke fakihî, Mücâhid ibni Cebir (v. 104/722) tarafından ortaya konuldu.

Asr-ı seadette (Peygamber devri) tefsire lüzum yoktu. Ashab, Kur'an'da tereddüde düşerlerse, hemen Resûl-ü Ekrem'e başvurarak müşküllerini çözerlerdi.

Kur'an-ı Kerim için pek çok tefsir yazılmıştır. Kâtip Çelebi, İslâm dünyasında 300 den fazla tefsir yazıldığını söylemiştir.

2) HADİS İLMİ :

Şer'î ilimlerden ikincisi hadis ilmidir. Müslümanlığın ana kaynaklarından birincisi Kitap (Kur'an-ı Kerim), ikincisi Sünnet (Hadis) dir. Sünnet: Peygamberimizin sözleri, işleri ve huzurunda yapılan bir iş için susmuş olmasıdır. Fakat; Mutlak olarak Resûl-ü Ekrem'in sözlerine «Hadis» denir. Peygamberimizin hadisleri, kendi zamanında ashâb tarafından ezberlendi, ağızdan ağıza nakledildi. Fakat yazılmadı. Çünkü Resûl-ü Ekrem efendimiz:

— «Benim ağızımdan Kur'andan başka hiç bir şey yazmayınız.» buyurmuştu. (Tecrid, Prof. Ahmet Nam bey tercümesi, c: 1)

Bu sebepten hadisler, Kur'an âyetleriyle karışmaması için toplanmamıştı. Ancak Kur'an nüshaları çoğalarak bu endişe ortadan kalkınca, hadislerin toplanmasına da ihtiyaç duyuldu. En evvel hadisleri toplayan Emevîlerin fakihî Ömer b. Abdülaziz (717-719) oldu.

Son Emevî halifesi Abdülaziz'in oğlu Ömer, Peygamberimizin sözlerinin zâyi olmasından korktu. Hadislerin yazılmasını emretti. Bu sûretle hadisler toplanmaya başladı. En evvel hadisleri toplayan Zühri (Muhammed b. Şehâb, v: 122/739) oldu.

Halbuki hadisleri nakledenler, İslâm memleketlerine dağılmışlardı. Bir kısmı: Hicaz'da, bir kısmı Irak'da, bir kısmı da Mısır'da bulunuyordu. Hadis toplamak için, İslâm dünyasında seyahatler yapıldı. Hadis rivâyet edenlerin halleri incelendi. Sahih hadislerle sahih olmayan hadislerin ayırt edilmesine çalışıldı. Ortaya şer'î ilimlerin ikincisi olan «Hadis ilmi» çıktı. Hadis ilmi de iki kısımdır: Hadis Usûlü ilmi, (İlmü dirâyet-el-Hadis), Hadis Fu-

rûu ilmi (İlmü Rivâyet el Hadîs) dir.

Kur'an-ı Kerîm'den sonra en müteber hadîs kitapları; Kütüb-ü Sitte' adıyla anılan altı kitaptır. Bunların müellifleri: İmam Buhârî (v: 256/869), İmam Müslim (v: 261/874), İmam Ebu Dâvut (v: 275/888), İmam Tirmizî (v: 279/892), İmam Neseî (v: 303/915), İmam İbni Mâce (v: 273/886) dir.

3) FIKIH İLMİ :

Kur'an-ı Kerîm ilmi ile Hadîs ilmine «Aslî ilimler» denir. Fıkıh ilmi bu iki aslî ilimden doğmuştur.

Fıkıh ilmi de üç kısımdır. İtikâdî Fıkıh, Amelî Fıkıh, Vicdânî Fıkıh.

İtikâdî bakımdan mezhepler iki takıma ayrılır: Ehl-i Sünnet Mezhebi, Ehl-i Bid'at Mezhebi.

Ehl-i Sünnet Mezhebi, Kitaba, Sünnete ve Kitap ile Sünnete uygun açık akla taraftar olanların mezhebîdir.

Ehl-i Bid'at Mezhebi, Rasûl-ü Ekrem'in bildirdiği hükümleri kendi arzularına göre değiştirenlerin mezhebîdir.

Ehl-i Sünnet fıkıhı üç takıma ayrılır; Irak fıkıhı, Hicâz fıkıhı, Zâhiri fıkıhı.

Irak fıkıhına, Re'y ve Kıyas fıkıhı da denir. Irak fıkıhının reisi Ebu Hanîfe (Numan b. Sâbit) dir. Hicâz Fıkıhına Ehl-i Hadîs Fıkıhı denilmektedir. İmam Malik, Hicâz fıkıhının reisidir. Zâhiri fıkıhın reisi de Davud-u Zâhiri (v: 270/883) dir. Zâhiri fıkıh, kıyası kabul etmeyen ulemânın fıkıhıdır.

Taraftarları yaşamakta olan Ehl-i Sünnet mezhepleri dörttür: (Hanefî, Şafîî, Malîkî, Hambelî). Hanefî Mezhebi İmamı Ebû Hanîfe (Numan ibni Sabit v: 150/768), Kûfe'lidir. Şafîî Mezhebinin İmamı Şafîî (Muhammed b. İdris v: 204/819), Mâlîkî Mezhebinin İmamı Mâlîk (v: 179/795), Hanbelî Mezhebinin İmamı Ahmed ibni Hanbel (v: 241/855) dir.

İtikâdî fıkıha, Fıkıh-ı Ekber veya İlm-i Tevhîd veya İlm-i Kelâm adları verilmektedir.

Fıkıh ilminin ikincisi, Amelî Fıkıhtır. Amelî Fıkıh da iki kısma ayrılır: Usul-ü Fıkıh, Furû-u Fıkıh. Furû-u Fıkıh da üçe ayrılır; ibâdetler, Muameleler (İslâm Hukuku), Cezâî hükümler.

Fıkıh ilminin üçüncüsü, Vicdânî Fıkıhtır. Vicdânî Fıkıh da ikiye bölünür: Ahlâk ilmi, Tasavvuf ilmi. İlk zamanlar Tasavvuf, Ahlâktan ibaretti.

İSLÂM MEDENİYETİ

Her şeyin en güzeli vahşeti yok edişi,
Merhem olup söndüren kalplerdeki ateşi:
Adaletin sembolü Medeniyet GÜNEŞİ.
Sende buldum dostluğu İSLÂM MEDENİYETİ!
Serdim sana postumu İSLÂM MEDENİYETİ!

Dost elini uzattın bizleri ihya ettin,
Çöl kalplere serâpâ sen feyizler neşrettin!
Işık tuttun yoluma ben fakiri yücelttin:
Buldum gönül dostumu İSLÂM MEDENİYETİ!
Serdim sana postumu İSLÂM MEDENİYETİ!

Şu çöl olan gönlüme tek sende şifa buldum:
İlim, Adalet, Vicdan, bu cevherlerle doldum!
Huzura erdi bu kalp serâpâ ihya oldum!
Sende buldum dostumu İSLÂM MEDENİYETİ!
Serdim sana postumu İSLÂM MEDENİYETİ!

Her insan muhtaç sana Seni anlayan anlar:
Seni keşfeder ancak insan oğlu insanlar!..
Hak, Adalet uğruna feda olsun bu canlar!
Buldum artık dostumu İSLÂM MEDENİYETİ!
Serdim sana postumu İSLÂM MEDENİYETİ!

Ancak Çocuk anlamaz sendeki meziyyeti:
Ham, olmamış fikirle bilmez medeniyyeti!
Taktir edemez seni rûhen yok ehliyyeti!
Sende buldum dostumu İSLÂM MEDENİYETİ!
Serdim sana postumu İSLÂM MEDENİYETİ!

Değerini kalemim yazamaz kana kana:
Biliyorum acizim lâyük olamam sana!
Rıcam!.. neşret yazımı biraz ümit ver bana!
Binlerce selâm olsun İSLÂM MEDENİYETİ!
İnsan SENle şad olsun İSLÂM MEDENİYETİ!

HAYRÜNNİSA ÇİĞDEM